

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9896-2021-70

DOPADY SPOLEČNÉ ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY EU NA ČESKÉ ZEMĚDĚLCE V OBDOBÍ 2014–2020

Impacts of Common Agriculture Policy on Czech farmers in period 2014–2020

ELIŠKA STROMSKÁ

DOMINIKA TÓTHOVÁ

Katedra regionální ekonomie a správy | Depart. of Regional Economics and Administration
Ekonomicko-správní fakulta | Faculty of Economics and Administration
Masarykova univerzita | Masaryk University
✉ Lipová 41a, 602 00 Brno, Czech Republic
E-mail: eliskastromska@seznam.cz, d.tothova@mail.muni.cz

Anotace

Implementace společné zemědělské politiky EU v České republice přinesla mnoho změn ve fungování a financování zemědělství v ČR s mnoha politickými, ekonomickými a sociálními dopady, ale především mnoha výzvami ale i hrozbami pro české zemědělce. Od vstupu ČR do EU pak byla společná zemědělská politika několikrát reformována. Cílem článku je vyhodnocení vlivu společné zemědělské politiky na české zemědělce v letech 2014–2020. Hodnocení bylo provedeno na základě kvalitativního šetření mezi vybranými zemědělskými subjekty v Moravskoslezském a Olomouckém kraji, které hodnotilo dopady společné zemědělské politiky obecně na české zemědělství a především na samotné farmáře. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že zemědělské podniky hodnotí kladně především stabilní finanční zajištění a celkovou ochranu zemědělského sektoru. Vyzdvihována byla také podpora diverzifikace hospodaření a podpora investičního rozvoje podniků. Naopak negativně byla hodnocena rostoucí administrativní zátěž, velký důraz na dodržení pravidel podmíněnosti, rozdílnost vyplácení podpor v zemích EU, snižující konkurenceschopnost českého zemědělství a nevýhodné podmínky pro podniky provozující živočišnou výrobu.

Klíčová slova

společná zemědělská politika, zemědělský podnik, dotace

Annotation

The implementation of the Common Agricultural Policy of the EU in the Czech Republic brought many changes in the functioning and financing of agriculture in the Czech Republic with political, economic, and social impacts and many challenges and threats for Czech farmers. Since the Czech Republic acceded to the EU, the Common Agricultural Policy has been reformed several times. The aim of the article is to evaluate the impact of the Common Agricultural Policy on Czech farmers in 2014–2020. The evaluation is based on a qualitative survey among selected farmers in the Moravian-Silesian and Olomouc regions. The research results show that enterprises positively evaluate financial stability and the overall protection of the agricultural sector. Support for the diversification of agriculture and support for the investment was also highlighted. On the contrary, the administrative burden, great emphasis on cross compliance rules, differences in the payments in EU countries, reducing the competitiveness of Czech agriculture and unfavourable conditions for livestock farmers were assessed negatively.

Key words

Common Agricultural Policy, agriculture company, subsidy

JEL classification: Q18, O13

1. Úvod

Společná zemědělská politika (SZP) Evropské unie historicky vznikala po 2. světové válce jako reakce na dramatický nedostatek potravin. Postupně se u vybraných komodit a produktů zavedly systémy tržních kvót ke stabilizaci produkce a ceny příslušné komodity (kvóty na cukr, mléko apod.). Společná zemědělská politika je dynamickou politikou, která byla díky sérii reforem postupně přizpůsobována novým okolnostem a úkolům,

s nimiž se evropské zemědělství, evropské společenství a Evropská unie (EU) musely vypořádat. Mezi ně patří udržitelné využívání přírodních zdrojů, změna klimatu, větší konkurence přicházející ze světových trhů mimo EU a potřeba zajistit trvalou prosperitu venkovských oblastí v celé EU. Cílem a úlohou SZP je tak zajišťovat životaschopnou produkci potravin a stabilní zásobování potravinami, zároveň však musí zohledňovat otázky bezpečnosti potravin, hospodářství venkova, dobrých životních podmínek zvířat, sociální zájmy a otázky životního prostředí. (consilium.europa.eu, 2019)

Český zemědělský sektor je součástí evropského trhu od 1. května roku 2004. České zemědělství tak začalo podléhat pravidlům společné zemědělské politiky EU a stalo se členem jednotného vnitřního trhu EU. Po vstupu ČR do EU a postupné implementaci evropské legislativy byly hodnoceny první dopady SZP na české zemědělství. Dle Trendova (2016) bylo zemědělské odvětví pozitivně ovlivněno prostřednictvím strukturálních změn, které se promítly do vyšší produktivity a vyšší čisté obchodní bilance. Opatření související se zemědělskou konkurenceschopností podporující tato odvětví se tedy ukázala jako prospěšná. Dle Gortona et al. (2009) bylo hlavním problémem implementace, že SZP EU nevytvořila žádnou organizační strukturu zvláště pro distribuci plateb SZP na úrovni členských států ve střední a východní Evropě. Následně tak pro nové členské státy EU vznikla větší svoboda při výběru administrativních činností, protože jim ze strany EU nebyla konkrétně předepsána správní řešení pro vyrovnání se s praktickou realizací SZP. Tím nastal další problém, který vycházel z nevyváženosti historického vývoje zemědělství v jednotlivých zemích EU. Baun et al. (2009) hodnotil ekonomické, sociální a politické dopady na Českou republiku po přijetí SZP po vstupu do EU. Z institucionálního hlediska proběhla implementace úspěšně. Jako nedostatečná byla shledána pravidla pro rozdělování finanční podpory spojená s nadměrnou regulací. To pak vedlo ke stanovení přísnějších pravidel pro české zemědělce než pro zemědělce v jiných členských zemích EU. Ekonomické a sociální dopady byly zhodnoceny obecně pozitivně nebo nanejvýš neutrálně. Dle výsledků studie pak byly vyhodnoceny dopady SZP na domácí politiku jako minimální. Dle Foltýna a Zedníčkové (2010) se české zemědělství na počátku potýkalo s nedostatkem prosperity a konkurenceschopnosti, jak na evropském, tak na světovém trhu.

Reformovaná společná zemědělská politika pro období 2014–2020 navázala na předchozí politiku (2007–2013), ve které byly zachovány dva pilíře podpory pro zemědělce. Ty se sestávají z přímých plateb a Programu rozvoje venkova (PRV), které mají mezi sebou mnoho vazeb, a zajišťují tak provázaný efekt vynakládaných finančních prostředků. K cílům reformované SZP patří větší důraz na šetrný přístup k životnímu prostředí, generační obměnu na venkově prostřednictvím podpor pro mladé zemědělce či podpora odvětví nebo regionů, které čelí specifickým obtížím. Toto nastavení SZP zároveň umožňuje členským státům větší míru rozhodování o zacílení finančních prostředků, včetně přesunu mezi pilíři pro přímé platby a PRV. Pro ČR se v rámci vyjednávání o reformě SZP podařilo zrušit povinné zastropování, které by omezilo prostředky pro velké zemědělské farmy. Dále byla zachována stejná úroveň plateb na citlivé komodity spojené s produkcí (tzv. couplovaných plateb) pro všechny členské země. (Paličková & Kuchyňková, 2018)

Dopady SZP na zemědělství dalších členských států EU se zabývali někteří autoři. Např. Galluzzo (2019) uvádí ve své analýze SZP a dopadu finančních podpor na italské farmáře, že role přidělené finanční podpory, zejména prvním pilířem SZP, může být rozdílná v úrovni produkce zemědělských podniků a také druhým pilířem zaměřeným na rozvoj venkova, což může mít následně vliv na konkurenceschopnost na trhu. Výsledky výzkumu dopadu přímých plateb na rozvoj zemědělství Bulharska dle Bozhidara (2018) ukazují, že SZP lépe vyhovuje starým členským zemím z důvodu odlišného historického vývoje. Uvádí, že přímé platby narušují alokaci zdrojů a nevytváří přiměřený růst produktivity, větší míru zaměstnanosti, odměny za pracovní výsledky, stabilní tržní prostředí a s tím související konkurenceschopnost. Podle Burny a Gazinski (2018) bylo provádění SZP ve vybraných regionech Belgie a Polska úspěšné zejména z hlediska zásadní role životního prostředí prostřednictvím zelené platby (greening), ekologického zaměření těchto oblastí a ekologického zemědělství. Zdůrazňují však, že mnoho obyvatel EU si nemůže dovolit vyšší ceny potravin, které jsou produkovány ekologicky.

2. Metody a zdroje dat

Cílem výzkumného šetření je analyzovat dopady společné zemědělské politiky na vybrané podniky z hlediska jejich právní formy a vykonávaných činností se záměrem zjistit, zda tyto faktory mohou způsobovat různé dopady SZP na konkrétní zemědělské podniky. Z hlediska získaných dat je organizační forma podniků pro vyhodnocení charakteristiky souboru jednodušší, avšak vykonávané činnosti mohou mít větší vliv na získání finančních podpor ze SZP.

V průběhu ledna 2021 bylo realizováno výzkumné kvalitativní šetření na základě strukturovaných osobních rozhovorů. Osloveno bylo 20 zemědělských subjektů z Moravskoslezského a Olomouckého kraje, konkrétně

z okresů Opava, Ostrava, Bruntál a Olomouc, tak aby byla zastoupena alespoň jedna právní forma podniku. Všechny osobní rozhovory probíhaly v místě jejich sídla a zodpovězení všech otázek trvalo 30 až 40 minut. Tato metoda výzkumu vedla k získání jedinečných pohledů zemědělců.

Výzkumné kvalitativní šetření pomocí strukturovaných osobních rozhovorů probíhalo se zástupci ekonomických oddělení nebo s vlastníky jednotlivých podniků, v nichž respondenti nejprve zodpověděli otázky týkající se obecných charakteristik jejich podniku. První část rozhovoru byla koncipována jako otázky s uzavřenými odpověďmi. Respondenti zde specifikovali svůj podnik z hlediska její právní formy, vykonávaných činností, struktury rostlinné či živočišné výroby a počtu zaměstnanců. Druhá část dotazníku byla zaměřena na hodnocení dopadů SZP na české zemědělství i na konkrétní podnik. Tuto část dotazníku tvořily rovněž otázky s nabídkou odpovědí, byl zde ale nechán podstatný prostor na vlastní názory a komentáře. Výsledky výzkumného šetření jsou rozděleny do tří tematických okruhů:

- Charakteristika zemědělských podniků
- Hodnocení dopadů společné zemědělské politiky na české zemědělství
- Hodnocení dopadů společné zemědělské politiky na konkrétní zemědělský podnik

3. Výsledky

3.1. Charakteristika zemědělských podniků

Výzkumného šetření se celkem zúčastnilo 20 podniků z toho 20 % fyzických osob, 15 % společností s ručením omezeným, 25 % akciových společností a 40 % družstev (viz Tab. 1). Všichni dotazovaní provozují rostlinnou výrobu, avšak jako jedinou ji vykonávají pouze fyzické osoby. Živočišné výrobě se věnuje 10 % společností s ručením omezeným, 15 % akciových společností a 40 % družstev. Důvody k provozu živočišné výroby zejména u družstev jsou dány historicky, kdy v 50. letech byla státem předem vymezena tato právní forma pro zemědělské podniky (jednotná zemědělská družstva). Dvě družstva ze sledovaného souboru podniků začala kromě jiného provozovat potravinářskou činnost po vstupu do Evropské unie s možností využití dotačních podpor na zpracování mléka k výrobě sýrů a jiných mléčných výrobků, čímž vytvořila nová pracovní místa v regionu. Průměrná velikost půdy v ha se pohybuje u fyzických osob do 1500 ha, u společností s ručením omezeným do 500 ha, u akciových společností nad 500 ha a u družstev je to nad 1500 ha. Velikostní struktura z hlediska počtu zaměstnanců je pro fyzické osoby v rozmezí do 10 zaměstnanců, u společností s ručením omezeným a akciových společností se průměrný počet zaměstnanců pohybuje od 10 a více osob. Družstva zaměstnávají v průměru 20 a více osob.

Tab. 1: Struktura zemědělských podniků dle právních forem

Právní forma	Počet podniků		Rostlinná výroba		Živočišná výroba		Průměrná velikost půdy v hektarech (ha)	Průměrný počet zaměstnanců
	abs.	%	abs.	%	abs.	%		
Fyzické osoby	4	20	4	20	0	0	Do 1500	10 a méně
Právnícké osoby v tom:	16	80	16	100	13	65	-	-
Společnosti s ručením omezeným	3	15	3	15	2	10	Do 500	10 až 49
Akciové společnosti	5	25	5	25	3	15	Od 500	10 a více
Družstva	8	40	8	40	8	40	Nad 1500	20 a více
Celkem	20	100	20	100	13	65	-	-

Zdroj: vlastní šetření

3.2 Hodnocení dopadů SZP na české zemědělství

Z hodnocených podniků vnímalo dopady SZP všeobecně na české zemědělství 90 % pozitivně a 10 % negativně (některým respondentům bylo nutné vysvětlit rozdíl mezi volným trhem a funkcí společné zemědělské politiky). Mezi kladně uváděné důvody patřily především snaha udržovat venkovskou krajinu a dostupnost kvalitních potravin, zachování hospodaření a zaměstnanosti na venkově, údržba venkovské krajiny a zlepšení využívání přírodních zdrojů udržitelným způsobem. Především fyzické osoby uváděly, že hlavním kladem je udržení cenově dostupné hladiny potravin a udržení zaměstnanosti. Bez této podpory by si někteří zemědělci nedokázali zajistit přijatelnou obživu a museli by svou živnost ukončit. I v případě zemědělců – právníckých osob byla vyzdvihována pozitiva ve formě udržení hospodaření zemědělství na venkově, s tím spojené zachování krajinných prvků či přírodních zdrojů udržitelným způsobem, zajišťování cenové dostupnosti potravin a zlepšení konkurenceschopnosti subjektů hospodařících v sektoru zemědělství či přímé platby na produkci komodit. Hlavní negativa pak byla spatřována především v rozdílnosti uplatňování politiky v jiných členských zemích s negativním

vlivem na konkurenceschopnost českých podniků. Jako další výrazné negativum byla spatřována vysoká byrokracie.

3.3. Hodnocení dopadů SZP na analyzované zemědělské podniky

Hodnocení dotačních opatření v rozpočtovém období 2014–2020

V programovém období 2014–2020 využili všichni oslovení alespoň jedno z dotačních opatření SZP z přímých plateb (bližší viz Tab. 2). Konkrétně se jednalo o jednotnou platbu na plochu a dobrovolné opatření greening. Platbu vázanou na produkci nevyužila pouze 1 fyzická osoba. Poměrně využívaným byl i dobrovolný nástroj Program rozvoje venkova (PRV), u kterého jsou zemědělci povinni podat vlastní žádost a splnit určitá kritéria. Někteří zemědělci ale nepovažovali tento nástroj za výhodný z důvodu nižší úspěšnosti při podání žádosti a z důvodu, že opatření z PRV nemá zásadní přidanou hodnotu pro jejich podnikání. Opatření Společná organizace trhů má za úkol minimalizovat výkyvy v nabídce jednotlivých komodit a stabilizovat ceny pro konečného spotřebitele. Toto opatření použila v tomto období pouze 1 akciová společnost.

Tab. 2: Míra využití dotačních opatření

Právní forma	Přímé platby		Program rozvoje venkova		Společná organizace trhů	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Fyzické osoby	4	20	3	15	0	0
Právníkové osoby v tom:	16	80	11	55	1	5
Společnosti s ručením omezeným	3	15	1	5	0	0
Akciové společnosti	5	25	4	20	1	5
Družstva	8	40	6	30	0	0
Celkem	20	100	14	70	1	5

Zdroj: vlastní šetření

Nejvýznamnější nástroj pro české zemědělce představují přímé platby. Nejčastěji představují podíl do 20 % na celkových tržbách, u některých podniků se však jedná pouze o 10% podíl. Průměrný podíl okolo 30 % představovaly tyto platby pouze u fyzických osob. Co se týče využívání prostředků z Programu rozvoje venkova (viz Tab. 3), nejčastěji byly využity podpory na investice do hmotného majetku (např. modernizace zemědělských podniků apod.) a dobré životní podmínky zvířat (welfare), kterých využily zejména družstva a akciové společnosti zabývající se kromě jiného živočišnou výrobou. Hodnocení dotační podpory na modernizaci zemědělských podniků bylo však kritizováno zejména družstva, která si stěžovala na těžko splnitelné podmínky způsobené velikostí jejich podniku, jak plošně, tak z hlediska počtu zaměstnanců. Další podané žádosti na ostatní opatření byly již využívány pouze ojediněle u akciových společností a družstev. Jednalo se o opatření předávání znalostí a informační akce, agroenvironmentálně-klimatické opatření, ekologické zemědělství, podporu v rámci sítě Natura 2000 a podle rámcové směrnice o vodě a opatření pro oblasti s přírodními či jinými zvláštními omezeními (horské oblasti, LFA). Mezi podniky se také lišila úspěšnost projektových žádostí z PRV. Z šetření dále vyplynulo, že největší míru úspěšnosti od 80 % do 100 % mají fyzické osoby a akciové společnosti, z nichž polovina měla úspěšnost kolem 50 %. V rozmezí od 60 % do 80 % úspěšně získala finanční podporu zejména družstva, z kterých však několik dosáhlo nižší úspěšnosti kolem 40 %.

Kritéria úspěšnosti při podání žádostí z PRV velká většina podniků hodnotí jako politicky motivovaná, nespravedlivá a podporující určité podnikatelské skupiny, přičemž hodnocení se významně nelišilo v závislosti na úspěšnosti získání dotace jednotlivých podniků. Vysoká úspěšnost podniků závisela zejména na správném výběru a formulaci projektového záměru. Výhrady většiny právnických osob, které úspěšně podaly žádost o dotaci, spočívaly ve vysoké míře podpory malých zemědělských podnikatelů a rodinných farem bez živočišné výroby a potravinářského provozu. Menší podnikatelé mají dle jejich názoru lepší předpoklady pro získání dotačních podpor, které jsou dány rozdílnými politickými rozhodnutími v různých časových obdobích. Kritizováno bylo také nedostatečné vyhodnocení projektů z Programů rozvoje venkova a následná zpětná vazba na ekonomickou efektivnost. Zásadní překážka ve splnění základních kritérií byla spatřována také v oblasti působení podniku. Například pokud se jednalo o podnik v blízkosti velké průmyslové zóny s nízkou mírou nezaměstnanosti, měli tito žadatelé menší šanci získat dotační podporu z PRV. Dalším omezujícím kritériem pak bylo zvyšování věkového průměru zaměstnanců, což lze ovlivnit pouze částečně.

Tab. 3: Míra využití dotačních opatření z Programu rozvoje venkova

Právní forma	Fyzické osoby		Společnosti s ručením omezeným		Akciové společnosti		Družstva		Celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Předávání znalostí a informační akce	-	-	-	-	-	-	1	5	1	5
Investice do hmotného majetku	3	15	1	5	3	15	6	30	13	65
Rozvoj zemědělských podniků	1	5	-	-	-	-	-	-	1	5
Agroenvironmentálně-klimatické opatření	-	-	-	-	1	5	3	15	4	20
Ekologické zemědělství	-	-	-	-	1	5	-	-	1	5
Platby v rámci sítě Natura 2000	-	-	-	-	-	-	2	10	2	10
Platby pro oblasti s přírodními či jinými zvláštními omezeními	-	-	-	-	1	5	2	10	3	15
Dobré životní podmínky zvířat	-	-	-	-	2	10	6	30	8	40
Spolupráce (zvýšení konkurenceschopnosti)	-	-	-	-	1	5	-	-	1	5
Podpora místního rozvoje na základě iniciativy LEADER	-	-	-	-	-	-	1	5	1	5

Zdroj: vlastní šetření

Hodnocení pravidel podmíněnosti a kontrol pověřenými orgány

Pro získání finančních podpor z přímých plateb SZP je nutné splnit pravidla podmíněnosti (Cross compliance), což pro zemědělce znamená povinnost splnit zásady správné zemědělské praxe a minimálních zákonných opatření. Všechny zemědělské podniky posuzují systém podmíněnosti jako komplikovaný a složitý. Podniky se shodují v tom, že kontrol od Státního zemědělského a intervenčního fondu a dalších orgánů je mnoho a jsou prováděny často v nevhodnou dobu, zejména v období špiček zemědělských prací (např. setí a sklizeň). Několik akciových společností a družstev hodnotí pravidla podmíněnosti jako velmi přísná kvůli neadekvátní penalizaci za přestupky a neporovnatelné výši v absolutních hodnotách velkých a malých podniků. Třebaže jsou dle většiny družstev kontroly patřičné situaci, tak mnohdy nejsou kontroloři dostatečně odborně fundovaní a informovaní o praktickém fungování zemědělství. Pověřené kontrolní orgány odmítají přímo na místě sdělit porušení předpisů a podmínek. Mnohdy se zabývají nepodstatnými drobnostmi, které by se daly vyřešit jednodušším způsobem.

4. Diskuse

Většina respondentů se domnívá, že vliv společné zemědělské politiky na zemědělství v České republice je spíše pozitivní. Mezi hlavní přínos SZP patřila finanční stabilita prostředků získaných z přímých plateb a z opatření Programů rozvoje venkova (viz také Svobodová a Věžník, 2011). Obecně podle Galluzza (2018) platí, že malé farmy se skromnými agrárními oblastmi měly nepřímou korelaci s finančními dotacemi přidělenými v prvním pilíři SZP. Finanční dotace přidělené malým zemědělským podnikům jsou tedy z pohledu EU zásadní pro růst venkova a přidělování prostředků ze SZP. Tomuto tvrzení odporovaly velké podniky jako akciové společnosti a družstva zaměřující se převážně na živočišnou výrobu. Uváděly, že politika SZP zaměřená na malé podniky může pomoci zemím západní Evropy jako Irsku, Francii nebo Itálii, kde je mnoho malých farmářů hospodařících na většině ploch jejich země. Další důraz kladli respondenti na rozdílná politická rozhodnutí, která mají vliv na alokaci finančních zdrojů v dané zemi v různých obdobích. Dopadem na uplatnění politiky je místní kapitálové bohatství země, což dle respondentů pro Českou republiku spíše neplatí. Toto může souviset i s hypotézou, kterou potvrzuje Galluzzo (2018), že čím je země kapitálově bohatší, tím vyšší je úroveň alokace přímých plateb z prvního pilíře EU. Výsledky výzkumu Malé et al. (2011) navíc dokazují, že přímé platby mají negativní účinek na produkci zemědělských podniků, ale na druhé straně různě iniciují poptávku po zemědělské půdě a zvyšují zisk zemědělských výrobců.

Ačkoliv by SZP měla sloužit ke zlepšení konkurenceschopnosti podniků, několik společností s více jak 50 zaměstnanci tvrdí, že podniky jako akciové společnosti a družstva jsou nekonkurenceschopné kvůli větší míře podpor malých podniků a farem. Zmiňovány byly také nevýhody v provozování živočišné výroby (viz také Svobodová a Věžník, 2011) oproti podnikům zaměřující se pouze na rostlinnou výrobu. Podle nich by měla existovat ve větší míře také finanční podpora živočišné výroby i v rámci přímých plateb, a nejen v rámci opatření Programu rozvoje venkova (např. welfare a ekologické zemědělství). Několik podniků se zmínilo, že sousední země mají kromě finančních podpor ze SZP své národní a regionální dotace, které mnohem více podporují živočišnou výrobu, než je tomu v České republice. Evropská unie využívá principů otevřeného trhu, tudíž staré členské země tzv. EU-15 mohou vyvázet své přebytky potravin do zemí východního bloku vstupujících po roce

2004. Většina respondentů se domnívá, že tímto se křiví celková konkurenceschopnost. Také Todorova (2016) uvedla, že zemědělské subjekty v Bulharsku po vstupu do EU jsou méně konkurenceschopné na evropském trhu, což dopadá na snížení příjmů zemědělských výrobců. Svobodová a Věžník (2008) se domnívají, že konkurenceschopnost podniků by se měla zlepšit také investicemi do zemědělského majetku díky snížení rozdílu v efektivitě hospodaření.

Většina podniků se shodla na tom, že SZP může svou finanční podporou do zemědělství deformovat liberální trh. To má co do činění s multifunkčním zemědělstvím tzv. modelem evropského zemědělství, který je dle EU konstruován v historickém kontextu jako dlouhodobým „údržbářem“ venkovské krajiny, producentem potravin a tvůrcem zaměstnanosti na venkově, zároveň jej však lze chápat jako obranu společné zemědělské politiky proti liberalizaci zemědělství na poli světového obchodu s potravinami a zemědělskými komoditami. Multifunkční zemědělství zajišťuje evropským farmářům a zemědělcům životaschopnost díky finančním podporám ze SZP, avšak zároveň to může být výmluva pro ochranu vlastního trhu, která omezuje přístup a narušuje trh pro všechny ostatní farmáře (Konečný a Hrabak, 2016). Tento způsob ochrany evropského trhu v rámci SZP neplatí pro všechny členské země. Česká republika je dosud velmi ovlivněna svým odlišným vývojem struktury zemědělských podniků. Evropská unie se v rámci SZP zaměřuje zejména na podporu malých farmářů, která je daná ze struktury zemědělských podniků starých členských zemí tzv. EU-15 skládající se většinou z malých farem hospodařících na venkově. Na druhou stranu struktura zemědělských podniků v České republice je ovlivněna historickým vývojem, kdy v 50. letech nastalo znárodnění a povinné slučování malých zemědělských farem do velkých jednotných zemědělských družstev tzv. JZD. Proto uplatňování multifunkcionality zemědělství a tím i zdání deformace liberálního trhu může být odlišné pro zemědělské podniky hospodařící v ČR než v jiných členských zemích.

Některé podniky se shodly na rozdílném vyplácení finančních prostředků ze společné zemědělské politiky oproti jiným členským zemím. Například dle některých oslovených zemědělských podniků existují souběžně kromě dotací ze SZP národní a regionální dotace sousedních zemí, které mohou výrazně ovlivňovat konkurenceschopnost českých zemědělců. Konečný a Hrabak (2016) k tomu uvádí, že zemědělsky vyspělé státy v EU se díky multifunkcionalitě zemědělství snaží udržet vysokou podporu „svých“ zemědělců prostřednictvím obhajoby nových dotačních mechanismů, které však podporují jejich staré cíle, jako je vysoká produkce potravin. Respondenti uváděli také nespokojenost s povinnými kvótami zavedenými na určité druhy komodit. Vstup do EU znamenal pro ČR také nutnost přizpůsobení se systému kvótního omezení zemědělské produkce. Což je však v rozporu s podporou konkurenceschopnosti, protože mnoho oslovených podniků není schopno dodávat své produkty do velkých potravinových řetězců, především kvůli nadměrné produkci určitých komodit sousedních zemí (např. vepřové maso). Na druhou stranu většina respondentů uvedla pozitivní zpětnou vazbu v tom, že EU má pořád zájem podporovat zemědělské podniky v členských zemích. Bez ní by nevykazovali žádné zisky, ale jen přežívali. Zemědělská výroba má vysoké náklady na produkci potravin, ale nízké výkupní ceny. Většina podniků se domnívá, že bez vstupu do EU v roce 2004 by samotná ČR nebyla schopna v takové míře finančně podporovat tuzemské zemědělské podniky.

Většina podniků celkově hodnotila dopady společné zemědělské politiky na jejich podnik pozitivně, a to především díky finanční stabilitě dotačních podpor, možnosti nakupovat nové technologie nebo zvyšovat produktivitu práce. To potvrdil i výzkum Opatrneho (2018), který hodnotil dopad zemědělských dotací na zemědělskou výrobu v ČR a ze kterého vyplynulo, že přímé platby, jako jedna z podpor plynoucí ze SZP, uspokojují svůj cíl zvyšování životní úrovně zemědělců. Avšak u družstev se nepřímo projevuje problém s velkým množstvím pronajatých půd (oproti EU viz Nemethová et al., 2014). Jedním z negativních dopadů této skutečnosti je to, že jednotné platby na plochu na mnoha místech v ČR v podstatě kryjí náklady na pachtovné.

Podniky, které využily podporu z Programu rozvoje venkova v programovém období 2014–2020, se zaměřily především na investice do hmotného majetku (např. modernizace zemědělských podniků apod.) a investice do zlepšení životních podmínek zvířat (welfare), kterých využili zejména podniky zabývající se živočišnou činností. Jednalo se převážně o družstva a akciové společnosti, přičemž společnosti s ručením omezeným nežádaly téměř vůbec z důvodu nerentability a nesplnění kritérií při žádosti o dotační podporu. Tento trend využívaných podpor potvrzuje také Todorova (2016), která tvrdí, že žádosti o podporu v Programu rozvoje venkova do značné míry závisí na právní formě zemědělského podniku. Z jejího pozorování vyplynulo, že většina podniků žádá o podporu především na nákup vybavení, což je s ohledem na opotřebení strojů velmi důležité. Na druhou stranu fyzické osoby a společnosti s ručením omezeným usilovaly především o podporu na modernizaci zemědělských podniků. V hodnocení dotačních podpor zejména v opatření investice do hmotného majetku a agroenvironmentálně-klimatických opatření kritizovala většina družstev těžko splnitelné podmínky způsobené velikostí jejich podniku jak plošně, tak z hlediska zaměstnanců. Galluzzo (2018) uvádí, že úroveň pozemkového kapitálu z hlediska využitelných ploch může nepřímo souviset s úrovní finančních dotací přidělených druhým

pilířem SZP. Potvrzuje to také teoretický rámec, dle kterého úroveň celkových aktiv přímo koreluje s úrovní dotací pozemkového kapitálu.

Dalším faktorem, který ovlivňuje míru splnění požadavků, je úroveň informovanosti zemědělců. Ukazuje se, že farmy, které jsou obeznámeny s požadavky SZP, reagovaly na tyto požadavky v mnohem větší míře než farmy s nedostatkem informací. Jedním z hlavních problémů, s nimiž se farmáři při plnění těchto požadavků potýkají, je nedostatek dostatečných finančních prostředků. Téměř polovina dotázaných farem uvedla, že kvůli jejich nedostatku nemohou přizpůsobit své farmy požadavkům stanoveným EU, protože zachování farem je pro ně nyní mnohem důležitější. Další významnou překážkou, která jim brání ve splnění požadavků, je byrokracie. Podle některých farem se kvůli vysoké byrokracii nepodařilo přizpůsobit farmy evropským normám. (Todorova, 2016)

5. Závěr

Článek se zabýval hodnocením dopadů společné zemědělské politiky na české zemědělství, a především na české farmáře v programovém období 2014–2020. Za tímto účelem bylo realizované kvalitativní dotazníkové šetření mezi českými zemědělci v Moravskoslezském a Olomouckém kraji, které bylo rovněž zaměřeno na posuzování dopadů SZP z hlediska jejich právní formy a vykonávaných činností. Hodnocení dopadů fyzických osob záviselo na ploše jejich vlastněné půdy, ze které se počítala dotační podpora z přímých plateb (jednotná platba na plochu). Tyto podniky neměly většinou více než 10 zaměstnanců, přičemž většinou se jednalo o rodinné příslušníky nebo sezónní pracovníky. Pozitivní pro ně byla možnost žádat o podporu navíc z PRV, ze kterého mohly získat potřebné prostředky, které jim pomohly k modernizaci hospodaření (např. nákup nových výkonnějších strojů apod). Společnosti s ručením omezeným se vůči SZP vymezovaly více negativně, především k pravidlům podmíněnosti, které hodnotily někdy jako velmi složité. Akciové společnosti měly rovněž výrazné výhody k pravidlům podmíněnosti kvůli neadekvátní penalizaci za přestupky a neporovnatelné výši v absolutních hodnotách velkých a malých podniků. Družstva (všechna z nich provozovala živočišnou výrobu) si stěžovala na nízkou podporu soběstačnosti v živočišné výrobě kvůli národním dotačním podporám vedoucí k nadměrné produkci potravin (zejména vepřové maso) v sousedních zemích, ale vyzdvihovala finanční stabilitu za toto období a stálý zájem o zemědělství ze strany EU. Kritizovala také neznalost kontrolorů ohledně praktického fungování zemědělství, které má dopad na rozhodnutí o sankcích za nedodržení pravidel Cross compliance. Většina podniků hodnotila existenci SZP pozitivně (90 %), pouze 10 % negativně. Odpovědi se významně nelišily napříč právními formami. Mezi hlavní výhody bylo řazeno stabilní finanční zajištění a celková ochrana zemědělského sektoru. Vyzdvihovala byla také podpora diverzifikace hospodaření a podpora investičního rozvoje podniků. I když převažovalo celkové kladné hodnocení, zemědělci jmenovali mnoho nedostatků. Negativně byla vnímána rostoucí administrativní zátěž, velký důraz na dodržení pravidel podmíněnosti, rozdílnost vyplácení podpor v zemích EU, nevýhodné podmínky pro podniky provozující živočišnou výrobu.

Literatura

- [1] BAUN, M., KOUBA, K., MAREK, D., (2009). Evaluating the Effects of the EU Common Agriculture Policy in a New Member State: The Case of the Czech Republic. *Journal of Contemporary European Studies*, vol. 17, no. 2), pp. 271-292. ISSN 1478-2804. DOI: 10.1080/14782800903108734.
- [2] BOZHIDAR, I., (2018). Effects of direct payments on agricultural development in Bulgaria. In *The Common Agricultural Policy of the European Union – the present and the future. EU Member States point of view," Multiannual Program Reports*. Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute, pp. 93-105. ISBN 978-83-7658-743-1. DOI: 10.30858/pw/9788376587431.
- [3] BURNY, P., GAZIŃSKI, B., (2018). The CAP Implementation in Wallonia-Today Performance and Questions for the Future-A Brief Supplementary Comment from Warmia and Mazury Perspective. In *The Common Agricultural Policy of the European Union – the present and the future. EU Member States point of view," Multiannual Program Reports*. Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute, pp. 93-105. ISBN 978-83-7658-743-1. DOI: 10.30858/pw/9788376587431.
- [4] CONSILIUM.EUROPA.EU, (2019). *Rada Evropské unie. Reforma společné zemědělské politiky po roce 2013*. [online]. [cit. 18.11.2020] Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/cap-reform/>
- [5] FOLTÝN I., ZEDNÍČKOVÁ I., (2010). *Rentabilita zemědělských komodit*. Praha: ÚZEI. ISBN 978-80-86671-80-2.
- [6] GALLUZZO, N., (2018). Role of financial subsidies allocated by the Common Agricultural Policy towards Irish farms. *Journal of Central European Agriculture*, vol. 19, no. 3, pp. 710-728. ISSN 1332-9049. DOI: 10.5513/JCEA01/19.3.2241.
- [7] GALLUZZO, N., (2019). A long-term analysis of the common agricultural policy financial subsidies towards Italian farms. *Ukrainian journal of veterinary and agricultural sciences*, vol. 2, no. 1, pp. 12-17. ISSN 2617-6149. DOI: 10.32718/ujvas2-1.03.

- [8] GORTON, M., HUBBARD, C., HUBBARD, L. (2009). The folly of European Union policy transfer: why the Common Agricultural Policy (CAP) does not fit Central and Eastern Europe. *Regional Studies*, vol. 43, no.10, pp. 1305-1317. ISSN 1360-0591. DOI: 10.1080/00343400802508802.
- [9] KONEČNÝ, O., HRABÁK, J., (2016). Česká a slovenská geografie zemědělství: Transformace, vstup do Evropské unie... a dál? Multifunkcionalita?. *Geografický časopis*, vol. 68, no. 2, pp. 151-169. ISSN 0016-7193.
- [10] MALÁ, Z., ČERVENÁ, G., ANTOUŠKOVÁ, M., (2011). Analysis of the impacts of Common Agricultural Policy on plant production in the Czech Republic. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, vol. 59, no. 7, pp. 237-244. ISSN 2464-8310.
- [11] NÉMETHOVÁ, J., DUBCOVÁ, A., & KRAMÁREKOVÁ, H., (2014). The Impacts of the European Union's Common Agricultural Policy on Agriculture in Slovakia/Dopady společné zemědělské politiky Evropské unie na zemědělství Slovenska. *Moravian geographical reports*, vol. 22, no. 4, pp. 51-64. ISSN 2199-6202. DOI: 10.1515/mgr-2014-0023.
- [12] OPATRNÝ, M., (2018). The impact of agricultural subsidies on farm production: A synthetic control method approach (No. 31/2018). *IES Working Paper*. Dostupné z: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/203210/1/1039823335.pdf>.
- [13] PALIČKOVÁ, I., KUCHYŇKOVÁ, P., (2018) ČR a EU zemědělství. [online]. [cit. 08.11.2020]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9109/sekce/cr-a-eu---zemedelstvi/>
- [14] SVOBODOVÁ, H., VĚŽNÍK, A., (2008). Dopady SZP EU na stav a možný rozvoj zemědělství v mikroregionu Hrotovicko. *Geografické informácie*, vol. 12, pp. 151-157. ISSN 1337-9453.
- [15] SVOBODOVÁ, H., VĚŽNÍK, A., (2011). Impacts of the Common Agricultural Policy of the European Union in the Vysočina region (Czech Republic) by the view of the farmers. *Journal of Central European Agriculture*, vol. 12, no. 4, pp.726-736. ISSN 1332-9049. DOI: 10.5513/jcea.v12i4.1014.
- [16] TODOROVA, S., (2016). Bulgarian agriculture in the conditions of the EU Common Agricultural Policy. *Journal of Central European Agriculture*, vol. 17, no. 1. pp. 107-118. ISSN 1332-9049. DOI: 10.5513/jcea.v17i1.4047.
- [17] TRENDOV, N., (2016). CAP Performances of the Visegrad Countries After Accession to European Union. *Think Visegrad – V4 Think Tank Platform*. Dostupné z: <https://think.visegradfund.org/wpcontent/uploads/IVF-Paper-Trendov-final.docx>